

Eduard Urx

Československá filosofie. Několik poznámek o spisu Josefa Krále

(Tvorba 13, 1938, č. 2, s. 30-31)

Dějiny filosofického myšlení mohou mít značný význam pro další vývoj tohoto myšlení; ovšem za předpokladu, že dovedou oddělit zrna od plevele a vyhmátnout silokřivky vývoje filosofie, vývoje lidské moudrosti, poznání světa a postavení člověka ve světě. Tu nesmíme házet do koše „nesmyslů“ žádnou, ani tu nejidealističtější filosofii, neboť i v ní může být utajeno veliké bohatství třeba na hlavu postaveného a jednostranně vypěstovaného poznání světa a člověka. Tu mohou být objevena dosud neznámá bohatství, skrývající se pod nánosem předsudků, přehnaností, terminologie atd. A jak nutno tyto odstíny zkoumat?¹

Je to otázka po základním prubířském kamenu k posouzení jednotlivých myslitelů, jejich systému a směrů. Je to „věčný“ problém filosofie: co je „hmota“ a co „duch“, jinak, materialistickou terminologií vyjádřeno, co je „bytí“ a co „vědomí“ a jaký je jejich vzájemný poměr. (...) Tu se nám pak celé myšlení rozdělí na dva hlavní a zásadní tábory, na dvě „strany“ ve filosofii: na materialismus a idealismus. Třetí strany není. Rozumí se ovšem samo sebou, že v každém táboře je velké množství odstínů, a že je nutno pečlivě podle hodnoty diferencovat. Mnohdy ve filosofii absolutní idealista byl pravdě blíže než materialista, a to proto, že byl dialektikem, kdežto filosof materialismu třeba byl vůči dialektické skutečnosti zaslepen svojí metafyzikou. (...)

Možno říci, že prof. Josef Král se především snažil vyčerpat dané téma co nejúplněji a také z hlediska pozitivismu jednotlivé myslitele a směry zhodnotit. Arci, ve snaze podat pokud možno nejúplnější přehled české filosofie zašel mnohdy za meze dovolené pro vědeckou práci, neboť zachycuje také takové „myslitele“, kteří nemají vůbec žádného významu pro vývoj filosofického myšlení. Důležitější jeví se nám autorovo hledisko a metoda, kterou zpracoval materiál tak roztržitý, jakým je stále –přes všechny předchozí práce v tomto oboru – česká filosofie.

Jeho *novopozitivismus* jej staví na samu, nutno říci, demokratickou levici české měšťácké filosofie, přičemž se ovšem vyznačuje veškerou nedůsledností a polovičatostí, která je pozitivismu vlastní. Je to jakási, řekli bychom, „nálada pro

materialismus“, ale současně jsou v této filosofii otevřena tisícírá dvířka idealismu a dokonce fideismu. Podstatného rozdílu mezi pozitivismem a novopozitivismem není; novopozitivisté jsou žáky pozitivistů a rozvíjejí dále učení svých učitelů, ovšem učení je totéž.

Ze zmíněné povahy pozitivismu, který je autorovým hlediskem a který mu ve filosofii představuje jakousi „stranu středu“ se sklonem k materialismu i idealismu, ovšem plyne, že autor Československé filosofie není a nemůže také být přísným soudcem a hodnotitelem české filosofie; *ani on sám dosud v této říši nesjednal definitivní pořádek*. Tento úkol čeká filosofii dialektického materialismu. Avšak spis profesora Krále je nesporně *velikým krokem vpřed na této cestě*. Na rozdíl od dřívějších podobných pokusů o zhodnocení české filosofie máme ve spisu prof. Krále nejen úplnější, ale i jasnější obraz, v němž se už hodnoty zřetelněji a spravedlivěji rýsují. Při všech nedostatcích svého zásadního hlediska je profesor Král nebojácná osobnost, která se nezastavuje před největšími modlami české filosofické reakce a dovede jim vymezit *pravdivější* význam, než tomu u nás bývalo dříve. Určitá smířlivost je ovšem u pozitivisty pochopitelná. (...)

Králův spis má jeden závažný nedostatek, na který nutno poukázat. Spisovatel, jehož učebním oborem na univerzitě je tuším také sociologie, se zabývá jednotlivými filosofy bez jakéhokoli ohledu na společenské poměry, v nichž tito filosofové žili a myslili. Běže jednotlivé myslitele a směry za sebou, zabývá se jejich učením, vysledovává jejich vzájemný vliv v horizontální souvislosti, pozoruje také vlivy proudící k nám z ciziny, avšak důsledně přehlíží společenské, materiální podmínky, z nichž vyrůstaly a v nichž se vyvíjely u nás jednotlivé filosofické směry. (...) Historik filosofie, chce-li být práv svému úkolu vysledování silokřivek vývoje myšlení a zhodnocení jednotlivých filosofů pro tento vývoj, musí si 1. všimnout sociologických *kořenů* jednotlivých filosofických směrů, pak 2. zkoumat, jak jednotliví filosofové řeší základní teoretické otázky, a konečně 3. alespoň v hrubých rysech si všimnout také *praktických důsledků* každé filosofické školy a jejich hlavních představitelů. Jen tak lze pochopit hluboký význam filosofie v životě lidstva všeobecně a hodnotu každého myslitele zvlášť.

Zvláště na vývoji české filosofie je pěkně vidět, jak tato filosofie je nerozlučně spjata s politickou historií českého národa, jak ji obráží a zároveň působí na vývoj této politické a kulturní historie. Tento rys je zde tak markantní proto, jelikož

jde o národ věčně ohrožovaný v jeho národní samostatnosti nebo dokonce podmaněný, a tato okolnost přímo vylučuje příliš bujnou vegetaci subjektivismu a idealistických učeních. *Sklon k materialismu charakterizuje celou českou filosofii v jejím základním proudu.* Vezměme hned Jana Husa, prvního většího a samostatnějšího myslitele v Čechách. (...)

In nuce je v tomto počátku už obsažen charakter a směr celého českého filosofického myšlení až po naše dny. Král správně poukazuje (s. 246) na to, že „dříve vycházelo naše myšlení spíše z proudů a směrů filosofických cizích než z potřeb domácího kulturního a státního života“ a že „závislost projevovala se i tímto způsobem“, tj. ve filosofii. Má jistě pravdu, pokud tím myslí nepůvodnost hlavního proudu českého filosofického myšlení. Závislost ta je dána celým politickým postavením českého národa v Evropě. Avšak v Čechách nekotvily všechny – a to i velmi významné – filosofické školy cizí. Nestalo se tak náhodou. „Potřeby domácího života“ (politické a kulturní poměry) určovaly totiž určitý *výběr* mezi těmito školami a profesor Král nám právě v celém svém spisu zůstal dlužen náležitý zřetel k těmto společenským potřebám, politickým a kulturním poměrům. Není to zajisté nějaká abstraktní „povaha“ národa, jak se domníval Masaryk, která určuje výběr, ale jsou to ty velmi materiální společenské poměry a potřeby. Příkladem stůž zde osud Hegelovy filosofie v Čechách a téměř osmdesátiletá nadvláda herbartovské filosofie na pražské univerzitě. (...)

Profesor Král by se byl dopracoval pozoruhodnějších výsledků, kdyby byl přihlížel k objektivním hnacím silám filosofického myšlení. Byl by tak vyvážil značné nedostatky svého pozitivismu, které mu zásadně nedovolovaly učinit definitivní pořádek v české filosofii. Přes kritická slova, která našel pro představitele filosofické reakce, jako jsou Vorovka, Mareš, Hoppe, a také pro Rádla, přes to, že jim vymezil, jak už řečeno, pravdivější význam, přece figurují u něho tyto filosofové ve světle nikoli vždy nepřiznivém. Je vůči nim také do jisté míry smířlivým, a přece krásou a chloubou každé velké filosofie je nesmířitelnost. Pozitivismus ji nemá.

V době, kdy se vede historický zápas mezi fašismem a demokracií a kdy fašistická reakce se snaží i „filosoficky“ opodstatnit svůj zoologický šovinismus, je Králův spis, zejména tou stránkou, která je zaměřena proti filosofickému mysticismu, projevem sil pokroku v oblasti filosofie a také v praktickém boji životním, třebaže jeho pokrokovost je nedůsledná. Je to filosofickým důkazem, že jako v minulosti, tak

i nyní v českém národě nabudou vrchu síly lidu, tj. síly pokroku, smysl pro realismus, a to tím spíše, že vedoucí vrstva českého lidu, česká dělnická třída, se definitivně dala cestou jediné opravdivé a důsledné filosofie, která je duší socialistického hnutí.

¹ Eduard Urx psal o české soudobé filosofii už ve stati Filosofie československé vládnoucí třídy (Tvorba 1930). Ve srovnání s ní je tón jeho posudku Královy knihy vůči české nemarxistické filosofii o poznání smířlivější a uznalejší; odráží se v něm tendence komunistického hnutí orientovat se v dané době na hodnoty, které českou společnost sjednocují. – Možnost úzké spolupráce autorů s různou filosofickou orientací dokumentovalo působení marxisty Ludvíka Svobody (překladaatele Leninova spisu Materialismus a empiriokriticismus a autora spisu Filosofie v SSSR) v brněnské Sociologické revui, kterou založil a řídil (spolu s E. Chalupným a J. L. Fischerem) Inocenc Arnošt Bláha, náš nejpřednější sociolog první poloviny 20. století. Bláha, filosoficky navazující na T. G. Masaryka, reprezentoval přechod od klasického pozitivismu k sociologickému objektivismu E. Durkheima.